

Hol volt, hol nem volt, három derék építőmester összeszövetkezett, hogy, úgymond, szombatokon, vasárnapokon házat épít egy igen derék illetőnek. Az igen derék illetőnek igen sok pénze volt, és igen-igen sürgős volt neki a ház, igen derék prémiumokat helyeztet tehát kilátásba, ha időre elkészülnek vele. Erdemes volt igyekeznie a három derék építőmesternek; olyannyira, hogy már délután fél kettőkor úgy elhajították kezükből a szerszámot az állami építkezésen, mint akiket a kigyó csípött meg, s mentek a zöldövezetbe, hogy folytassák, azaz most már igazából elkezdjék a munkájukat.

A szombat-vasárnap hajrák következtében persze ki is fáradtak ezek az igen derék mesterek. Naptárkorrekciójuk — hogy tudniillik a vasárnapot áttolják hétfőre — Pócs Gergely ötlete volt; aki, bár csak névben hasonlított a naptárreformáló pápára, látta az ilyen húzásokban rejlő lehetőségeket. Ilyenképpen a hétfő-vasárnapokon itták meg az ünnepre kijáró szeszadag nyolc-tízszerezését, majd a keddi-hétfőn a hétközdi

Simai Mihály

CSALI MESE

napnak megfelelő munkarendet követtek. Vagyis: eszmélkedés, józanodás, némi danászással körítve. A szerda-kezdken azonban már dolgoztak is valamit a fizetésükért: megbeszéltek például a közös totószelvény kitöltését, variálták a tippeket, valamint át-átbattyogtak a közeli boltba egy kis tüdőért.

Mégis kijött volna valaki minden biztonnyal, ha a központban nem lett volna olyan veszekedett nagy izgalom és buzgalom egy másik körörmekoppintás kapcsán. Történt ugyanis, hogy két krónikus újfó valahogy kitalálta a módját, miként kell hallhatatlanná tenni a vécelehúzásnak azt a sajátos oroszánüvöltés-szerű zaját, amely az új lakások és vécek használatbavételkor mindegyik óhatatlanul bekövetkezett. Megírták, le-rajzolták, beadták újfósnak. S ez még mind hagyján! De ettől kezdve — színre hetenként — szereztek a hétfő-vasárnapokon itták meg az ünnepre kijáró szeszadag nyolc-tízszerezését, majd a keddi-hétfőn a hétközdi

forint 50 fillért, a másiknak kerek 30 forintot mégiscsak kiutaltak.

Rá egy hétre Igyulaby Gyula, az egyik fejcs, már „rá is szállt” az újtókra. — „Hé, magának micsoda cefreszaga van! Nekem mondja, hogy csak paprikaszalonna?! En se most szálltam alá a falvédőről, szakikám! Isznak a munkahelyen, he? Vagy ez a legújabb újtásuk?!”

A kis csapat viszont eközben teljesen kiesett az érdeklődési szférából. Eltek, mint hal a vízben, s ha történetesen nem a hálófülkében helyezik el a függőfolyósót, s ez nem tűnik fel a folyvást odapimaszkodó építetőknek, nem is történt volna semmi baj. Így azonban néhány komát — köztük azt a három derék mestert is, akik közben már zöldáig növesztelét, az igen pénzes, illető villáját a zöldövezetben — kénytelenek voltak fegyelmivel elbocsátani a vállalatból.

Fegyelmivel, ám sajjó szívvel. Mert, mint Csaláncsi Csaba igazgató megjegyezte: az ilyenek, akik nyíltan tolnak el valamit, még mindig százszor jobbabbak, mint az olyan jüdások, akik újtás örve alatt hurcolják meg a vállalat becsületét.

dictu — újtási díjat rebesgessenek. Utóbb pedig — mindössze néhány hónap után! — írjanak a Talmányi Híradónak is: Meddig fektetik még a vécelehúzó-regulátort? — tették fel a kérdést a szerkesztőséghez intézett levelében. S ezt a kérdést, világcsúfjára, a Híradó is fölvetette a következő számában. Rettenetes volt! Hátbatámadás a vállalat kebelén belül! Kigyómarás! Mohácsi vész! Világvége!

És kik miatt? Két ilyen renitens miatt! Akik csak azért nem mennek el a vállaltól ebben a nagy munkaerővándorlásban sem, hogy megcsinálják a purparlét!

Hát igen; mostmár elővették azt a regulátort. Ha muszáj, hát muszáj. De milyen keményen vetették elő! A mintadaráb mindjárt össze is tört. Sebaj, így könnyebb volt elbírálni, mennyire rossz, sőt vicik ez a találmány, kikéltott horgyishívják! Hisz ez teljesen használhatatlan! És még ezért kérték a díjat? Fityiszt nekik. Illetve, hogy ne tekinthessék annak, egyiknek 29

MODERN SZÍNHÁZ SZEGEDEN — 40 ÉVVEL EZELŐTT

1930. január 30-án érdekes ősbemutató-ra került sor a szegedi városi színházban; a darab címe — *Isteni színjáték* — kissé meglepő volt, nem Dante halhatatlan műve került színpadra, a nagy olasz költő nem szerzőként, hanem főhősként szerepelt, csak éppen nem a poklot és a menyországot járta be, hanem az 1920-as évek világát, ahol „a szegények élnek rettenetes életüket”, s ahol „a gazdagok festett világa rémit”. Az irodalombarátok és a fiatalok lelkesen ünnepelte a szerzőt, *Berczeli Anzelm* Károlyt, aki eddig leginkább költői munkásságával hívta fel magára a figyelmet, s most bemutatkozott drámaíróként is, Szegeden már jól ismerték, a 20-as évek elején a fiatal József Attila szegedi baráti köréhez tartozott, részt vett néhány folyóirat-alapításban, később a *Délmagyarország* munkatársa, 1930 őszétől pedig a *Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának* tagja lett. Lázadó, elégedetlenkedő szellemére első drámájában is ráismertek, sokan pedig önmaguk sorsára, életézésére.

Ezt követően egymás után születtek drámái, 1933-ig összesen hat darab, melyek tulajdonképpen egy „drámai sorozat” részei. Úgynevezett *abszurd dráma* csaknem valamennyi az Európa szerzte elterjedt stílus, az expresszionizmus formai eszközeivel. Látszik rajtuk, hogy a *gazdasági válság korában és hatására születtek*, egy olyan korszakban, amikor még az értelmiség legfiatalabb nemzedéke is úgy vélte, hogy számára nem jut hely a kapitalizmusban, s csak a lázadás vagy a lassú pusztulással járó belenyugvás között választák. Mélységes kiábrándultság, pesszimizmus, dühös elkeseredettség, a korabeli társadalom teljes lerombolásának szándéka szól a művekből, hisz nincs béke, nincs munka, nincs igazság, nincs jövő. A drámák irreális, embertelen világban, abszurd környezetben és helyzetekben játszódnak, melyeknek belső lényege azonban nagyon is valóságos és hétköznapi.

A *Lángész* című darabban a „Nem létezés országának” hivatalnokai tévedésből útlevelet ad a Lángésznek is, aki végre lejöhet a Földre, az emberi világba. Fény és mindenség szeretne lenni az aljasság és kicsinyesség közepette, ám a környezet olyan, hogy — és ez az egzisztencializmusra emlékeztető pesszimizista tanulság — a Lángésznek nem lehet benne helye és rendeltetése, szerepe felesleges, változtatni nem tud és nem is lenne értelme; meghal, mielőtt kimondaná a nagy szót, visszatér a „Nem létezés országába”. A *Fiatalok* című „keserűjáték” hőseit, kik megunták a nélkülözést, s alkalmazkodni szeretnének, egy orvos öregekké várársolja, Károly azonban késve jön, s fiatal marad. Egykori sorstársai, az „új öregek” elszeregték menyasszonyát, őt magát pedig gylkosságra hajszolják, végül, hogy a büntetést elkerülje, elmegy a háborúba, pedig neki nincs otthona, nincsenek ellenségei. „Fiatal maradt, meg kellett halnia”. Az *Úttársak* című egyfelvonásos szenvedő hősei is a húszévesek, a „görnyedők”, a „kőhögők”, a testvér, anya és szerető nélküliek, ők is halálraítéltek. A *Tigrisek* „tragiko-burleszk” az ember által előidézett világkatasztrófa után játszódik; az új, értelmes élőlények csak romokat és fegyvereket találnak, és nyolc megmaradt embert. Ezek kiszabadulva szinte újra játszószék az emberiség tragikus történetét, az

önzés és hatalomvágy tigrisekké teszi őket, csupán Éva marad életben közülük, imájára az Úr elküldi neki Ádámot. A *Margit és Márton* című utópia történetének ideje szintén a nagy pusztulás utáni kor, „egy leendő matriarchatus társadalom”: a férfiakból a háborúk miatt csak pár maradt, nőket operáltak férfiakká, s minden baj kezdődik előlről. A harmadik egyfelvonásos, a *Fegyencek* című „miszterium” is — mely a szerző utalása szerint „a mai ember lelkében történik” — a mindent újra kezdésig jut el: a kiszabadult fegyencek megölik a társadalmat szimbolizáló „Ideált”, hogy szabadon, vágyaik szerint újra kezdhesék előlről az életet és a társadalomépítést. A *Sámson és Delila* című drámában a leigázott „emberi szellemeknek” a durva „testi erővel” folytatott jelképes értelmű küzdelme a kor fasizmus felé rohanó társadalma számára akart figyelmeztetés lenni.

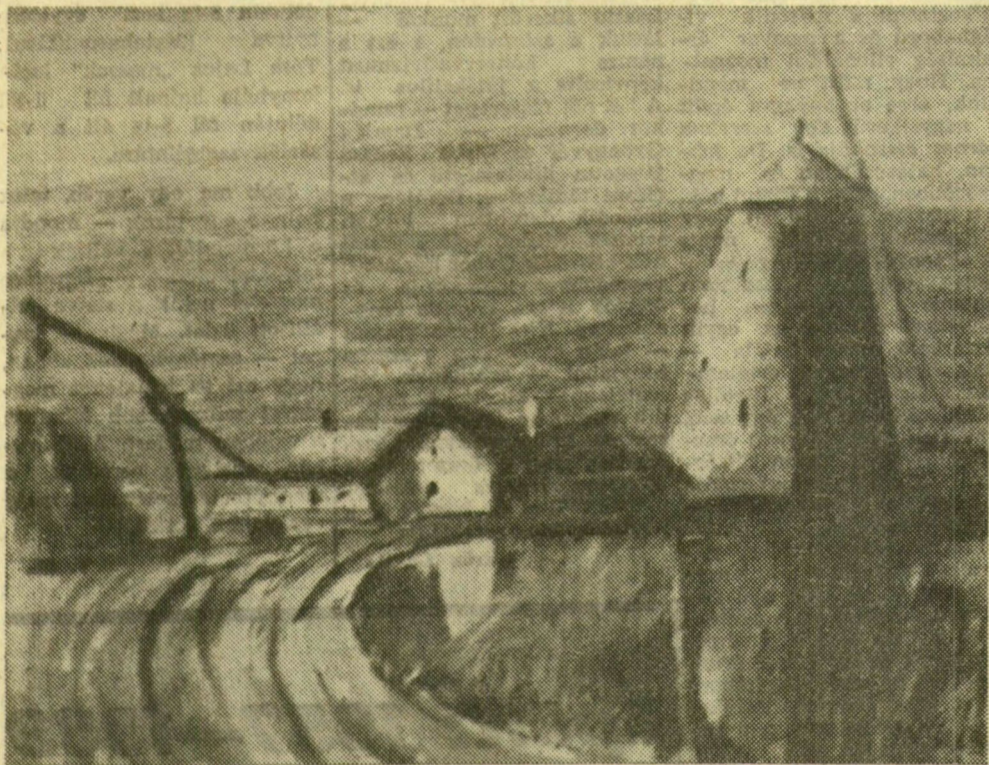
Kíméletlen, leleplező szenvedély, groteszk ironia, kegyetlen szatíra, sok misztikum van e művekben: Berczeli a 20. század kapitalista társadalmát által testi, lelki nyomorékká tett emberért emelte fel szavát, s a magyar avantgard dráma egyik megteremtője lett.

Igazán nem kell csodálkozni azon, hogy mikor 1931 elején a *Lángész* a szegedi színháznak bemutatásra ajánlotta, elutasították. Hosszú sajtópolémia eredményeképp 1931. december 8-án mégis bemutatják a darabot, a színpadravítel munkáját a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának másik két tagja végezte: *Buday György* tervezte a díszleteket, *Hont Ferenc* volt a rendező. Az ízig-veíg modern produkció egy-két előadás után hatóságai beavatkozására „lekerült” a műsoról. A Fiatalok még a premiért sem éri meg: a főpróbát után *Shvov* altábornagynak, a színházi zenekart adó katonazene- kar vezetőjének követelésére, sőt fenyegetésére a pacifista, háborúellenes részlet miatt elmarad a bemutatás. Az *Úttársak* című egyfelvonásost, melyben Berczeli felhasználta a munkás-kultúrmozgalomban akkor népszerű szavalókórus-formát is, a szegedi munkásokon fiataljai adták elő a Szegedi Fiatalok irányításával.

A többi darabot nem sikerült színre hozni, de mind a hat megjelent könyv-alakban, egy a Művészeti Kollégium, őt pedig a szegedi Proreththeus-kiadó égisze alatt. Ezután csak 1936-ban jelentkezett Berczeli újabb színpadi művel: a szegedi hagyományok, népmesei elemek és vallásos misztikum összeolvastásával megírt, s a szegedi szabadteri játékokon bemutatott *Fekete Mária* című népi játékkal, mely hibáival együtt is az első és mindmáig egyetlen, a Dóm elé szánt drámai alkotás.

Berczeli azóta elszakadt ifjúságának, küzdelmeinek és sikereinek városától, két évtizede Budapesten él. Szeged a legutóbbi időkig mintha szándékosan el akart volna felejtkezni egyetlen jelentős drámaírójától, aki drámaírói és a szabadteri játékok megteremtésével kapcsolatos kritikai, publicisztikai munkásságával a város haladó színházi hagyományait gazdagította, s próbált nehéz körülmények között példászerű emberi és művészi bátorsággal barátaival együtt modern színházat teremteni, s akinek helye van a magyar dráma úttörői között is. Erdemes lenne újra színpadra vinni fiatalkori műveinek némelyikét.

Csaplár Ferenc

KOHÁN GYÖRGY

VÖRÖS MALOM

Temesi Ferenc

PONT PÁL MEGÍRATLAN BÚCSÚLEVELEI

A búcsúlevél a legfurcsább műfaj a világon, talán azért, mert szigorúan egy alkalomhoz kötődik, s ezzel együtt: szokatlanul igaz. Mindig pózol egy kissé, hiszen kiszolgáltatott az emberek alantas kíváncsiságának, de kegyetlenül őszinte tud lenni, mert az ember utolsó s megválaszolatlan üzenete a világnak.

Mindnyájunknak vannak olyan búcsúlevelei, melyeket csak a gondolat könnyen sárguló papirosára jegyeztünk fel. Kinek több, kinek kevesebb, kora-sorsa-lelke szerint. Megíratlan búcsúleveleinket a legkönnyebb letagadni, önmagunk előtt is.

Túléltek őket, hát elfelejtjük — így van ez rendjén. Az alábbiakban bátorkodom elkövetni azt az indiszkréciót, hogy a kegyes olvasók elé tárjam Pont Pál embertársunk megíratlan búcsúleveleit. Fogadják tisztelettel és fesszengve — mint a sajátjukat.

Anyu, apu!

Bizonyisten nem akartam ami történt. De ti eszt nem akartátok tudni. Elmegyek most világga és vissza se jövök többet. Kérlek benneteket, hogy a Gusztinak adjátok vissza a csákót, azt csak kölcsönbe adta és naponta háromszor ne felejtsetek el enniadni a Pajtinak, mert ő nem jöhet velem. A katonáimat meg a nagyceruzát a Lacikának adom.

Csokolok mindenkit, szerető fiatalok:

Palkó

Annának.

Számomra Te voltál az első, és most már az Egyetlen maradsz. Ezt az egyet nem tudod elvenni tőlem: az EMLEKEZÉST, míg csak élek. Gondolataimban Te mindig is az enyém voltál. Mert most meghalok. Itt küldöm Hozzád írott verseimet is, hogy tudd: kit dobtál Te el. Megtaphatod őket, úgy mint engem. Igen, kegyetlen voltál, de most megbocsátok Neked és mindenkinek. Kívánom, hogy bánat sohse felhőzze tekintetedet, légy boldog és szerethess — ne úgy mint én.

Szépséged vágyva, Te drága kincs, Eldőblak élet, cifra bilincs.

Emberek!

Korcs állatok vagytok, beszenyezitek a Föld testét! Itt kellett élnem, és látnom a mocskot, amit ti életnek hívtok. Egy percig sem bírom tovább köztötteket. Elég volt!!! Ha valaki, én Ember lehettem volna köztötteket, de ti félrefordultok, és kicsinyes ügyeitekbe temetkeztek. Hát maradjatok is ott! Vakok vagytok és bénák, nem láthatjátok meg soham a Világ arcát, sohasem lehettek szabadok. Most hogy elmegyek, már csak sajnálni tudlak benneteket ostobaságotokért.

Én megalkottam a Harmóniát, de elviszem magammal. Messze visz utam, az egyetlen, az örök Szabadsághoz, amit ti sohasem ismerhettek meg! Közületek való voltam, de nem közétekek való — majd egyszer megtudjátok:

Az egyetlen lény, aki Ember tudott maradni.

Igen Tisztelt Elnök Úr!

Mikor e sorokat olvassa, én már messze járok. Higgye el, nem volt más út számomra. Sejtettem én, hogy ez lesz a vége, de győztem voltam. Igen, nem szégyellem bevallani, s úgy hiszem, ezzel mindent jóvá teszek. Szégyelltem volna az Ön szeme elé kerülni szegényes tudásommal. Azt is tudom, hogy nem tehetségem, hanem szorgalmam volt kevés — és azt is, hogy ez nem mentesség. Mindegy, ez már a múlt. Most új életet kezdek, va-

lahol máshol. Bocsanatot kell kérnem Öntől, akit ismeretlenül is mélységesen tisztetek, és az egész érettségi vizsgabizottságtól. Kérem adja át szerencsekívánataimat osztálytársaimnak, szüleimnek pedig üzenem: ne keressenek.

Tisztelettel:

Pont Pál

IV. a

Üi.: Most már azt is bevallhatom, hogy puskáztam a matek írásbelin.

Nagy Zoltán hadnagy elvtársnak.

Kedves hadnagy elvtárs! Azért írok Önnek, mert maga állt legközelebb hozzám feljebbvalóim közül, úgyis mint szakaszparancsnokom, úgyis mint ember. Kis tizedes, rajparancsnokom zaklatásait nem lehet tovább elviselni, egy perc nyugtot nem hagy, a többiek előtt folyton megaláz, csakis rám utazik. Vagy velem kell végezzenem, vagy magammal. Ez utóbbit választottam. Azt a szadista állatot arra sem méltatom, hogy leljem. Hadnagy elvtárs, Ön ismer engem, tudja, hogy elég gyenge fizikumú vagyok, és az idegem is megviselték. Tudja meg legalább Ön, hogy én szabadságra születtek, továbbá azt is, hogy öngyilkosságomért egyedül engem terhel felelősség — fondorlatos úton jutottam lőszerhez. Vége. Kérem Önt, szüleimmel kíméletesen közölje a hírt.

Pont Pál

honvéd

„Tisztelt” Professzor Úr!

Mikor e soraimat olvasni fogja, én már nem leszek az élők között. Az ön megismerése törté ketté pályámat, és ezért még számolnia kell valamikre. Ha azt hiszi, „tisztelt” professzor úr, hogy a kétszeri utóvizsga hívsága ténye miatt teszem, akkor csak részben van igaza, mint elhamarkodott ítéleteiben is. Biztosíthatom, harmadszor már nem lesz módjában besározni. Professzor úr, ön sohasem látta meg személyemben az alkotó embert, akinek más dolga is van, mint nevetet és évszámokat magolni. Nem tudta túltenni magát a kicsinyes tényeken,